

Wyrok z dnia 5 marca 2003 r.

II UK 178/02

Wypłata pracownikowi odszkodowania z tytułu stałego lub długotrwałego uszczerbku na zdrowiu powoduje zmniejszenie jednorazowego odszkodowania należnego członkom rodziny poszkodowanego pracownika, który zmarł wskutek następstw choroby zawodowej.

Przewodniczący SSN Krystyna Bednarczyk, Sędziowie SN: Beata Gudowska, Zbigniew Myszka (sprawozdawca).

Sąd Najwyższy, po rozpoznaniu na rozprawie w dniu 5 marca 2003 r. sprawy z wniosku Eleonory N., z udziałem zainteresowanego „E.-H.” Spółki Akcyjnej w E. przeciwko Zakładowi Ubezpieczeń Społecznych-Oddziałowi w O. o jednorazowe odszkodowanie, na skutek kasacji zainteresowanego „E.-H.” Spółki Akcyjnej w E. od wyroku Sądu Apelacyjnego w Gdańsku z dnia 20 lutego 2002 r. [...]

z m i e n i ł zaskarżony wyrok i oddalił apelację.

U z a s a d n i e n i e

Sąd Apelacyjny-Wydział Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Gdańsku wyrokiem z dnia 20 lutego 2002 r. zmienił zaskarżony przez Zakład Ubezpieczeń Społecznych-Oddział w O. wyrok Sądu Okręgowego-Wydziału Pracy i Ubezpieczeń Społecznych w Elblągu z dnia 14 listopada 2000 r., zmieniający decyzję organu ubezpieczeń społecznych i przyznający wnioskodawczyni Eleonorze N. prawo do jednorazowego odszkodowania z tytułu śmierci jej męża Bronisława N. wskutek choroby zawodowej, w ten sposób, że oddalił odwołanie wnioskodawczyni. W sprawie tej ustalono, że zmarły Bronisław N. był pracownikiem uspołecznionego zakładu pracy w latach 1967-1975 i w tym okresie był narażony na powstanie choroby zawodowej (pylicy płuc). W związku z ustaleniem orzeczeniami Obwodowej Komisji Lekarskiej uszczerbku na zdrowiu, a następnie jego zwiększenia, Bronisław N. w dniu 23 czerwca 1976 r. otrzymał od zakładu pracy odszkodowanie z tytułu stwierdzonego

uszczerbku na zdrowiu spowodowanego chorobą zawodową, a w dniu 13 maja 1996 r. odszkodowanie z tytułu zwiększenia się tego uszczerbku oraz w dniu 23 maja 1996 r. odszkodowanie z tytułu zaliczenia go do I grupy inwalidów w związku z tą chorobą. Niesporne było, że zakład pracy zatrudniający go ulegał przekształceniom, które spowodowały, iż aktualnie jego następcą prawnym jest zainteresowana „E.-H.” Spółka Akcyjna w E., w której podmioty sektora prywatnego mają ponad 50% akcji, przez co przysługuje jej status pracodawcy nieuspołecznionego. Bronisław N. zmarł w dniu 13 grudnia 1999 r., a Lekarz Orzecznik ZUS ustalił związek jego śmierci ze stwierdzoną chorobą zawodową (pylica płuc). Decyzją z dnia 6 września 2000 r. Zakład Ubezpieczeń Społecznych odmówił żonie zmarłego przyznania jednorazowego odszkodowania z tytułu tego zgonu spowodowanego chorobą zawodową, twierdząc, iż przysługuje jej to odszkodowanie od zakładu pracy. Elementem decydującym o takim przekonaniu był „uspołeczniiony” status prawny byłego pracodawcy Bronisława N. w dacie ustalania uszczerbku na zdrowiu, a następnie w datach wydawania kolejno orzeczeń z tytułu zwiększenia się tego uszczerbku. W związku z tym jednorazowe odszkodowanie należne członkom rodziny jako integralna część wypłaconych odszkodowań przysługuje od byłego pracodawcy.

Stanowiska tego nie podzielił Sąd Okręgowy, który przyjął, iż koniecznym tytułem prawnym do nabycia prawa do jednorazowego odszkodowania z tytułu śmierci pracownika wskutek następstw choroby zawodowej był zgon ubezpieczonego, który spowodował powstanie po stronie członków jego rodziny ustawowego prawa do jednorazowego odszkodowania z ustawy wypadkowej. W tej dacie były zakład pracy zmarłego był już pracodawcą nieuspołecznionym, dlatego nie było podstaw prawnych od obciążania go obowiązkiem wypłaty należnego odszkodowania. Jednorazowe odszkodowanie przysługujące na podstawie art. 12 ust. 1 ustawy wypadkowej nie jest integralną częścią odszkodowań wypłaconych Bronisławowi N. za jego życia na podstawie art. 9 ust. 1 oraz art. 11 ust. 1 i 2 ustawy wypadkowej. Status prawny pracodawcy z daty śmierci pracownika wskutek choroby zawodowej wyznaczał podmiot zobowiązany do wypłaty jednorazowego odszkodowania z tytułu zgonu ubezpieczonego. Skoro w tej dacie były pracodawcą był nieuspołecznionym zakładem pracy w rozumieniu przepisów prawa ubezpieczeń społecznych, to członkom rodziny zmarłego pracownika jednorazowe odszkodowanie przysługiwało od Zakładu Ubezpieczeń Społecznych na podstawie art. 32 ust. 1 pkt 2 ustawy wypadkowej.

Odmienne ocenił sprawę Sąd Apelacyjny uznając, iż Sąd Okręgowy naruszył art. 32 ust. 2 pkt 2 ustawy wypadkowej, który przewidywał, iż zakładem pracy, od którego przysługuje odszkodowanie w razie choroby zawodowej, jest zakład pracy zatrudniający pracownika w czasie, kiedy stwierdzono stały lub długotrwały uszczerbek na zdrowiu. Jeżeli w czasie pracy w tym zakładzie pracownik nie był narażony na powstanie lub nawrót tej choroby, świadczenia te przysługiwały od zakładu pracy, w którym takie narażenie występowało. Sąd Apelacyjny zwrócił uwagę, iż odszkodowania pobrane za życia przez Bronisława N. z tytułu stwierdzonego uszczerbku na zdrowiu spowodowanego następstwami pylicy płuc, a następnie jego zwiększania się, otrzymał on od byłego pracodawcy, który w czasie ustalania rozmiaru tych uszczerbków i wypłaty odszkodowań miał uspołeczniony status prawny. Dopiero od października 1998 r. następca prawny tego pracodawcy stał się nieuspołecznionym zakładem pracy. W ocenie Sądu Apelacyjnego, nie miało to jednak wpływu na ustalenie podmiotu zobowiązanego do wypłaty odszkodowania z tytułu śmierci pracownika w związku z chorobą zawodową, albowiem element „uspołecznienia” zakładu pracy występował w datach ustalenia uszczerbku na zdrowiu ubezpieczonego wskutek choroby zawodowej w datach kolejnych orzeczeń lekarskich ustalających uszczerbek na zdrowiu Bronisława N. W konsekwencji jednorazowe odszkodowanie dla członków rodziny zmarłego „jako integralną część odszkodowań” powinien wypłacić zakład pracy zatrudniający Bronisława N., kiedy to był on narażony na chorobę zawodową. Oznacza to, że „późniejsza zmiana charakteru zakładu pracy na nieuspołeczniony nie ma wpływu na obowiązek zapłaty odszkodowania przez zakład pracy już nieuspołeczniony”. Z dniem powstania Spółki Akcyjnej „E.-H.” w E. - Zakład Ubezpieczeń Społecznych przejął zobowiązania w zakresie uszczerbków na zdrowiu związanych z chorobami zawodowymi zaistniałymi po sprywatyzowaniu przedsiębiorstwa. Bez znaczenia dla takiej konstatacji było to, że śmierć Bronisława N. nastąpiła po zmianie statusu prawnego byłego pracodawcy, skoro istotnym elementem było ustalenie, kiedy zaistniała choroba zawodowa „i pozostający w związku z nią uszczerbek na zdrowiu zmarłego, a w konsekwencji również i śmierć Bronisława N. Za tym idzie więc kolejne ustalenie, czy w tym czasie, kiedy zaistniała choroba zawodowa stwierdzona stosowną decyzją i wynikający z niej uszczerbek na zdrowiu zakład pracy, w którym Bronisław N. był zatrudniony miał status uspołecznionego”. W konsekwencji Sąd Apelacyjny uznał, iż organ ubezpieczeń społecznych nie przejmował zobowiązań byłego uspołecznionego zakładu pracy w zakresie odszkodowań z

tytułu chorób zawodowych, które miały miejsce przed prywatyzacją przedsiębiorstwa państwowego.

W kasacji strona zainteresowana „E.-H.” S.A. w E. podniosła zarzut niewłaściwego zastosowania i błędnej wykładni art. 32 ust. 2 pkt 2 oraz art. 32 ust. 1 pkt 2 ustawy wypadkowej, a także art. 32 Konstytucji, argumentując, że istnieje konieczność wykładni tych przepisów w związku z naruszeniem zasady jednolitości orzekania w podobnych sprawach przez Sąd Apelacyjny w Gdańsku. Ponadto zaskarżone orzeczenie jest sprzeczne z ustalonym kierunkiem orzecznictwa Sądu Najwyższego, a także z wyrokiem Trybunału Konstytucyjnego z dnia 24 kwietnia 2002 r. Zainteresowana domagała się zmiany zaskarżonego wyroku i oddalenia apelacji pozwanego Zakładu Ubezpieczeń Społecznych. W ocenie skarżącej prawo do jednorazowego odszkodowania nie jest związane z samym wystąpieniem choroby zawodowej, ale ze zdarzeniem prawnym, którym w rozpoznawanej sprawie była śmierć pracownika. Prawo takie powstaje z chwilą zgonu ubezpieczonego wskutek choroby zawodowej, wobec tego status prawny byłego pracodawcy z tej daty decyduje o podmiocie zobowiązanym do wypłaty jednorazowego odszkodowania. Tego rodzaju świadczenie należne z tytułu śmierci ubezpieczonego nie jest integralną częścią odszkodowań wypłaconych zmarłemu pracownikowi przez zakład pracy. Jeżeli zatem w dacie wymagalności jednorazowego odszkodowania z tytułu śmierci pracownika wskutek choroby zawodowej pracodawca nie miał „uspołecznionego” statusu prawnego, to obowiązek wypłaty tego świadczenia obciąża Zakład Ubezpieczeń Społecznych z tytułu ryzyka ubezpieczeniowego objętego składką na ubezpieczenie społeczne. Postulowane przez judykaturę Sądu Najwyższego jednolite obciążenie Zakładu Ubezpieczeń Społecznych obowiązkiem wypłat z tytułu następstw wypadków przy pracy lub chorób zawodowych znalazło potwierdzenie w wyroku Trybunału Konstytucyjnego, który uznał, iż przepisy ustawy wypadkowej dzielące pracodawców na uspołecznione i nieuspołecznione zakłady pracy są sprzeczne z art. 32 Konstytucji RP.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Kasacja jest uzasadniona, gdyż Sąd Apelacyjny niewłaściwie zastosował art. 32 ust. 2 pkt 2, zamiast unormowania z art. 32 ust. 1 pkt 2 ustawy z dnia 12 czerwca 1975 r. o świadczeniach pieniężnych z tytułu wypadków przy pracy i chorób zawodowych (tekst jednolity: Dz.U. z 1983 r. Nr 30, poz. 144 ze zm., powoływanej dalej

jako ustawa wypadkowa z 1975 r.). Uprawnionym członkom rodziny przysługuje jednorazowe odszkodowanie z tytułu śmierci pracownika lub rencisty powiązanej z następstwami wypadku przy pracy lub choroby zawodowej (art. 12 ust. 1 i 2 ustawy wypadkowej z 1975 r.). Oznacza to, że konieczną przesłanką nabycia prawa do jednorazowego odszkodowania przez uprawnionych członków rodziny pracownika lub rencisty jest śmierć ubezpieczonego, która stanowi szkodę członków jego rodziny kompensowaną między innymi przez należne im jednorazowe odszkodowanie z ustawy wypadkowej. W tym sensie zgon ubezpieczonego, związany z wypadkiem przy pracy lub chorobą zawodową, stanowi odrębne zdarzenie prawne związane z wystąpieniem tego samego (jednego) ryzyka ubezpieczeniowego w postaci wypadku przy pracy lub choroby zawodowej, które kreuje powstanie prawa i wymagalność jednorazowego odszkodowania po stronie ustawowo oznaczonego kręgu członków jego rodziny, tj. po stronie innych podmiotów niż ubezpieczony, bezpośrednio dotknięty zdarzeniem „wypadkowym”. Jednorazowe odszkodowanie, należne członkom rodziny pracownika bądź rencisty zmarłego wskutek wypadku przy pracy lub choroby zawodowej, wynika zatem niejako z „innej” szkody (śmierci ubezpieczonego) niż stały lub długotrwały uszczerbek na zdrowiu poszkodowanego, z tytułu którego poszkodowany pobrał należne mu jednorazowe odszkodowanie na podstawie art. 9-11 ustawy wypadkowej. Tylko w tym znaczeniu świadczenie odszkodowawcze należne członkom rodziny poszkodowanego, który tak jak w rozpoznawanej sprawie, zmarł wskutek następstw choroby zawodowej, stanowi integralną część obowiązku odszkodowawczego, związanego z wystąpieniem ustawowo określonych ryzyk ubezpieczenia społecznego z tytułu wypadków przy pracy lub chorób zawodowych, co polega na pomniejszeniu należnego rodzinie odszkodowania o kwotę odszkodowania wypłaconego pracownikowi lub renciście z tytułu stałego lub długotrwałego uszczerbku na zdrowiu (art. 14 ustawy wypadkowej z 1975 r., aktualnie - art. 14 ust. 7 ustawy z dnia 30 października 2002 r. o ubezpieczeniu społecznym z tytułu wypadków pracy i chorób zawodowych - Dz.U. Nr 199, poz. 1973, powoływana dalej jako ustawa wypadkowa z 2002 r.).

Jeżeli jednak prawo uprawnionych członków rodziny pracownika bądź rencisty zmarłego wskutek wypadku przy pracy lub choroby zawodowej staje się wymagalne z chwilą stwierdzenia związku zgonu ubezpieczonego z tymi ryzykami ubezpieczeniowymi, to ta data decyduje o podmiocie zobowiązanym do wypłaty jednorazowego odszkodowania (por. uchwała Sądu Najwyższego z dnia 27 maja 1998 r., III ZP

12/98, OSNAPiUS 1998 nr 23, poz. 689). W tej dacie były zakład pracy zmarłego rencisty był już pracodawcą „nieuspołecznionym”, dlatego nie było podstaw prawnych do obciążania go obowiązkiem wypłaty należnego odszkodowania z tytułu śmierci poszkodowanego chorobą zawodową rencisty. Status prawny pracodawcy z daty śmierci rencisty spowodowanej chorobą zawodową wyznaczał zatem podmiot zobowiązany do wypłaty jednorazowego odszkodowania z tytułu zgonu ubezpieczonego. Skoro w tej dacie zainteresowany był pracodawca był nieuspołecznionym zakładem pracy w rozumieniu przepisów prawa ubezpieczeń społecznych, to członkom rodziny zmarłego przysługiwało jednorazowe odszkodowanie od Zakładu Ubezpieczeń Społecznych na podstawie art. 32 ust. 1 pkt 2 ustawy wypadkowej. W dacie wymagalności jednorazowego odszkodowania należnego członkom rodziny zmarłego rencisty jego był pracodawca nie miał „uspołecznionego” statusu prawnego, przeto obowiązek wypłaty tego świadczenia obciążał Zakład Ubezpieczeń Społecznych na podstawie art. 32 ust. 1 pkt 2 ustawy wypadkowej z 1975 r. Oznaczało to tyle, iż zakład ubezpieczeń społecznych nie przejmował zobowiązań byłego pracodawcy w zakresie odszkodowań z tytułu następstw choroby zawodowej, ale był zobowiązany realizować obarczający go własny obowiązek odszkodowawczy z tytułu wystąpienia ustawowego ryzyka ubezpieczeniowego objętego składką na ubezpieczenie społeczne. Takie stanowisko znalazło potwierdzenie w orzeczeniu Trybunału Konstytucyjnego z dnia 24 kwietnia 2002 r., P 5/01 (OTK-A 2002 nr 3, poz. 28), który uznał, iż art. 32 ust. 1 pkt 1 ustawy wypadkowej z 1975 r. był niezgodny z art. 2 oraz z art. 32 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej przez to, że wprowadzał nierówne traktowanie pracodawców oraz osób uprawnionych do odszkodowania, natomiast art. 32 ust. 1 pkt 2 tej ustawy w części, w której ograniczał odpowiedzialność Zakładu Ubezpieczeń Społecznych tylko do pracowników nieuspołecznionych zakładów pracy i członków ich rodzin, był niezgodny z art. 2 oraz art. 32 Konstytucji. Rozstrzygnięcie przyjęte przez Trybunał Konstytucyjny nie pozostawiało wątpliwości, że tryb dochodzenia świadczeń stosowany dotychczas wyłącznie wobec pracowników zakładów nieuspołecznionych, miał powszechne zastosowanie do wszystkich grup pracowników tak, aby nie było sprzecznych rozstrzygnięć wydawanych w podobnych sprawach, lecz w różnych okresach. Tego rodzaju rozwiązanie ustawodawca wyraźnie ustanowił w art. 10 obowiązującej ustawy wypadkowej z 2002 r.

Mając powyższe na uwadze Sąd Najwyższy wyrokował reformatoryjnie na podstawie art. 393¹⁵ k.p.c.

=====